

ТЕМА:

«Компетентнісний підхід в процесі вивчення охорони
праці студентами педагогічних закладів вищої освіти»

Шифр:

Охорона праці

2021 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	6
1.1. Компетентнісний підхід у вищій освіті: сутність і структура	6
1.2. Компетентнісний підхід як інноваційний напрям у процесі вивчення дисципліни «Основи охорони праці»	9
1.3. Визначення та характеристика фахових компетентностей	11
1.4. Реалізація компетентнісного підходу у навчанні на заняттях з дисципліни «Основи охорони праці»	16
РОЗДІЛ 2. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ОХОРОНИ ПРАЦІ» ТА РЕЗУЛЬТАТИ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ	19
2.1. Зміст навчальної дисципліни «Основи охорони праці»	19
2.2. Експериментальна перевірка ефективності реалізації компетентнісного підходу в процесі вивчення дисципліни «Основи охорони праці»	24
ВИСНОВКИ	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	31

ВСТУП

Актуальність дослідження. Одним із шляхів оновлення змісту освіти є впровадження компетентнісного підходу до організації навчального процесу у педагогічних закладах вищої освіти. Компетентнісно спрямована освіта стає домінантною сучасних модернізаційних процесів з огляду на внесення фрагментів соціальних практик у професійну освіту і залучення педагогів, громадськості до визначення й обґрунтування ключових життєвих компетентностей.

Проблематика компетентнісно орієнтованої освіти є в наш час актуальною: її розробляють відомі міжнародні організації, зокрема ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Рада Європи, Організація Європейського співробітництва та розвитку, Міжнародний департамент стандартів.

Педагогічна освіта на даному етапі поступово переорієнтовується з когнітивно зорієнтованої моделі підготовки фахівців на особистісно зорієнтовану, побудовану на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії, співпраці, партнерства всіх учасників освітньо-виховного процесу. Про це свідчать положення Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті, нової редакції закону України «Про вищу освіту» (2014 р.), де планується її докорінна перебудова, що забезпечить врахування безперервних змін у розвитку сучасного суспільства, гнучкість до створення освітнього простору, сприятливого для формування соціокультурної особистості та компетентного фахівця.

Згідно з такими умовами, перед системою вищої освіти стоїть завдання всебічно широкого розкриття творчого потенціалу майбутнього фахівця, його саморозвиток, формування його компетентності, що передбачає реалізацію в освітньому середовищі компетентнісного підходу.

Набуття життєво важливих компетенцій може дати людині можливості орієнтуватися у сучасному суспільстві, інформаційному просторі, швидкоплинному розвитку ринку праці, подальшому здобутті освіти.

Вивчення стану проблеми в практиці роботи навчальних закладів дає підстави зробити висновок, що реалізація компетентнісного підходу до вивчення дисципліни «Основи охорони праці» ще не знайшла належного відображення в навчальному процесі. У зв'язку з тим, що фахові компетентності майбутніх педагогів вимагають якісної підготовки, то саме використання компетентнісного підходу забезпечить ці вимоги.

Отож, недостатнє теоретичне обґрунтування та необхідність формування фахових компетентностей. зумовили вибір теми дослідження: **«Компетентнісний підхід в процесі вивчення охорони праці студентами педагогічних закладів вищої освіти».**

Об'єкт дослідження: процес вивчення дисципліни «Основи охорони праці».

Предмет дослідження: реалізація компетентнісного підходу в процесі вивчення дисципліни «Основи охорони праці».

Мета дослідження: обґрунтування та шляхи реалізації компетентнісного підходу в процесі вивчення дисципліни «Основи охорони праці».

Дослідження спрямоване на вирішення таких завдань:

1. Розкрити сутність проблеми компетентнісного підходу в процесі вивчення студентами дисципліни «Основи охорони праці».
2. Визначити та охарактеризувати фахові компетентності.
3. Експериментально перевірити ефективність реалізації компетентнісного підходу в процесі вивчення дисципліни «Основи охорони праці»

Для досягнення поставленої мети і розв'язання завдань дослідження використано комплекс взаємопов'язаних методів:

- **теоретичних:** аналіз педагогічної, навчально-методичної літератури з проблеми дослідження, нормативної документації, порівняння ефективності навчання студентів контрольної (КГ) та експериментальної груп (ЕГ);

- **емпіричних:** цілеспрямоване спостереження за педагогічним процесом, опитування, бесіди, тестування;

- педагогічний експеримент, якісний і кількісний аналіз його результатів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що експериментально перевірена ефективність реалізації компетентнісного підходу може бути використана в навчальному процесі закладів вищої освіти.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. Компетентнісний підхід у вищій освіті: сутність і структура

Професійна підготовка майбутніх фахівців передбачає одержання кваліфікації за відповідним напрямом, або спеціальністю, формування професійної компетентності, ціннісної орієнтації, соціальної спрямованості на виконання професійної діяльності.

У Законі України «Про вищу освіту» [5] зазначено, що зміст вищої освіти, зумовлений цілями і потребами суспільства. Система знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей фахівця має бути сформована в процесі навчання з урахування перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури і мистецтва.

Основним із завдань наукової і науково-технічної діяльності вищого навчального закладу є створення та впровадження нових конкурентоздатних технік, технологій відповідно до досягнень сучасної науки і техніки. Саме виконання таких завдань сприятиме якості підготовки майбутніх педагогів, формуванню самостійності, комунікабельності, мобільності, технічних і технологічних якостей, які забезпечать їх конкурентоздатність на ринку праці.

Саме сучасна економіка диктує нові вимоги до фахівців різних галузей, не оминаючи і педагогічних працівників, а саме: компетентність, амбітність, креативність, вміння швидко адаптовуватись в нестандартних ситуаціях та реалізовувати власні ідеї у суспільній життєдіяльності.

На підставі вивчення літератури і педагогічного досвіду можна виділити два основних методологічних підходи до змісту освіти XXI ст.:

- 1) Орієнтований на знання;
- 2) Особистісно орієнтований, що включає культурологічний, діяльнісний і, зокрема, компетентнісний підхід до побудови змісту освіти.

Саме другий підхід сьогодні є пріоритетним в освіті в основу якого покладено ключові компетенції, що є результатом освітнього процесу, де

основними видами діяльності є пізнавальна, ціннісноорієнтаційна, перетворювальна, комунікативна, естетична, фізична, проектна тощо.

Компетентнісний підхід активно досліджувався у вітчизняному і зарубіжному науково-педагогічному просторі. Загальні теоретичні положення щодо реалізації компетентнісного підходу в освіті розглядаються у роботах Н. Бібік, О. Бондаревської, І. Єрмакова, І. Зимньої, О. Локшиної, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, В. Серікова, Л. Сохаль, О. Сухомлинської, Л. Хоружої, А. Хуторського.

Для кращого розуміння суті питання подаємо найпоширеніші тлумачення понять «компетентний», «компетентність», «компетенція», «компетентнісний підхід» на основі довідкової літератури. У «Великому тлумачному словнику української мови» сказано, що термін «компетентність» є похідним від слова «компетентний». Значення поняття «компетентний» описується як:

1. Той, хто має достатні знання в якій-небудь галузі, який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий, який ґрунтується на знанні, кваліфікації.
2. Який має певні повноваження, повноправний, повновладний.

Компетентність – певна сума знань в особі, яка дозволяє їй міркувати про що-небудь, висловлювати переконливу, авторитетну думку [3].

І. Зязюн вважає компетентність високим рівнем умілості, звичкою, способом життєдіяльності, уявним показником саморозвитку особистості [8, с.17-18].

О. Спірін номінує, що «компетентність» – це комплекс взаємопов’язаних знань, умінь і навичок, якими повинен володіти випускник з позиції майбутньої, безпосередньої практичної діяльності [9, с.144-148].

М. Холодна переконана, що «компетентність» - це здатність приймати ефективні рішення у певній галузі діяльності на основі попередньо здобутих предметно-специфічних знань [16, с.215-219].

Компетентнісний підхід є основним у підготовці майбутніх педагогів, тому що приділяється велика увага на здатність використовувати набуті знання і формування професійної компетентності.

М. Нагач стверджує, що визначальним фактором у реалізації компетентнісного підходу є зорієнтованість на розвиток системного комплексу умінь, смислових орієнтацій, адаптаційних можливостей, досвіду і способів трансформаційної діяльності з отриманням конкретного продукту [12].

Поняття «компетентнісний підхід» В. Химинець ототожнює зі спрямованістю освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Компетентнісний підхід скеровує освіту на формування цілого набору компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень тощо), якими мають оволодіти майбутні фахівці.[17].

Компетентнісний підхід як напрям модернізації освіти обґрунтував В. Луговий [11], на думку якого саме в компетентнісному підході відображено зміст освіти, що не зводиться до знаннєво-орієнтованого компонента, а передбачає набуття цілісного досвіду вирішення життєвих проблем, виконання ключових функцій, вияв компетенцій. Компетентнісний підхід зумовлює не інформованість студента, а розвиток умінь вирішувати проблеми, які виникають у життєвих ситуаціях.

Компетентність – це уміння використовувати набуті знання і досвід в процесі реалізації своїх професійних функцій.

Компетенція – це сукупність знань умінь і навичок, набутих у процесі навчання і необхідних для якісного виконання функцій, що характерні для певного виду професійної діяльності.

Отже, виразною є тенденція під компетентністю розуміти інтегральну якість особистості фахівця, яка проявляється в загальній здатності й готовності його до професійної діяльності, що ґрунтується на галузевих знаннях і досвіді, набутому в процесі навчання та соціалізації. Поняття компетенції та компетентності значно ширші за поняття знання, уміння, навички, бо об'єднують спрямованість особистості, її здатність долати стереотипи, передбачати проблеми, своєчасно, відповідно до ситуації, проявляти гнучкість мислення, толерантність у ставленні до колег і партнерів по бізнесу, а також

характер – творчий, самостійний, цілеспрямований, вольовий, стресостійкий, сформований на засадах гуманізму, полі культурності, правових норм і правил поведінки в суспільстві.

1.2. Компетентнісний підхід як інноваційний напрям у процесі вивчення дисципліни «Основи охорони праці»

Основне завдання, яке стоїть перед закладами вищої освіти – створити та реалізувати модель успішного та конкурентоспроможного випускника. Ключовими компетентностями, яких має набути випускник кожного освітнього закладу України, є дев'ять наступних, визначених Державним стандартом освіти:

- уміння вчитись;
- уміння спілкуватись державною, рідною та іноземними мовами;
- математична і базові компетентності в галузі природознавства і техніки;
- соціальна компетентність;
- загальнокультурна компетентність;
- здоров'язберігаюча компетентність;
- інформаційно-комунікаційна компетентність;
- громадська компетентність;
- підприємницька компетентність.

Предметні (галузеві) компетентності стосуються змісту конкретної освітньої галузі чи підприємства, і для їх опису використовуються такі ключові поняття: «знає і розуміє», «уміє і застосовує», «виявляє ставлення і оцінює» тощо.

Навчальною програмою з дисципліни «Основи охорони праці» для закладів вищої освіти передбачено формування наступних компетенцій:

- навчально-пізнавальної;
- інформаційної;
- комунікативної;

- загально-культурної;
- цілісно-спрямованої;
- соціально-професійної;
- відповідального ставлення до здоров'я учнів, майбутніх працівників підприємств;
- правових та організаційних питань з охорони праці, основ фізіології, виробничої санітарії, гігієни праці, пожежної безпеки;
- реалізація принципів пріоритетності охорони життя та здоров'я учнів щодо результатів виробничої діяльності;
- соціальна компетентність.

Компетентнісний підхід передбачає окреслення чіткого кола компетенцій, тобто необхідного комплексу знань, умінь, навичок, ставлень до досвіду, що дозволяє ефективно здійснювати діяльність, виконувати певну функцію. Під час вивчення кожної теми дисципліни у студентів формуються певні знання і поняття про безпеки, а також оволодіння практичними вміннями та навичками під час моделювання небезпечних ситуацій. Саме так студенти будуть вміти визначати небезпеку і рівень її загрози, приклад виходу з них. Навчальна ситуація, що створена на занятті, має спонукати студентів до дій, які обов'язково регулюються викладачем, розширює її світогляд і поглиблює рівень набутих практичних умінь і навичок.

Отже, відповідність загальної здатності студентів виконувати певну діяльність тим вимогам, які прописуються до виконання, є рівнем компетентності учня.

Для прикладу у таблиці 1 наведемо порівняльну характеристику компетентнісного та традиційного підходів до занять з дисципліни «Основи охорони праці».

Таблиця №1

Чинники порівняння	Традиційний підхід	Компетентнісний підхід
Мета	Формування розвиненої гармонійної особистості	Формування конкурентоспроможної особистості
Орієнтація на	Знання, вміння, навички	Знання, вміння, навички, ставлення, мотивація, цінності, реалізація способів діяльності.
Суть	Поступове формування спочатку знань, потім умінь та навичок, розвиток інтелектуальної складової для відтворення знань	Інтеграція інтелектуальної та навичкової складових діяльності. Проектування життєвих ситуацій та формування навичок творчого використання знань. Проектування життєвих ситуацій та формування навичок творчого використання знань.
Принципи утворення	Зміст навчання формується від мети	Зміст навчання формується "від результату"

1.3 Класифікація та характеристика фахових компетентностей

Сучасні стандарти вищої освіти акцентують увагу на інтеграції навчальних дисциплін, що потребує з'ясування механізму реалізації взаємозв'язків між дисциплінами з урахуванням професійної спрямованості в ході добору їхнього змісту. З наданням повної автономії вищим навчальним

зкладам у встановленні обсягів та структури підготовки майбутньої фахівців, більшість деканатів ВНЗ об'єднали дисципліни «Безпека життєдіяльності» та «Основи охорони праці» в один інтегрований курс «Безпека життєдіяльності та охорона праці».

Метою освітніх програм є розвиток компетентностей, які формуються в різних навчальних дисциплінах і оцінюються на різних етапах. За загальноприйнятою класифікацією компетентності поділяють на дві групи: загальні компетентності (універсальні) та фахові (предметно-спеціальні) компетентності, які визначають профіль освітньої програми та кваліфікацію студента - випускника.

На сучасному етапі розвитку вищої освіти, показником її якості визначено компетентності, які становлять основу її професійного аспекту, оскільки необхідні для діяльності в сфері обраної професії. Тому більшість освітян сходяться на думці, що предметно-спеціальні (фахові) компетентності характеризується наявністю у фахівця не стільки значного обсягу знань і досвіду, скільки вмінь актуалізувати накопичені знання та вміння в потрібний момент і використати їх у процесі реалізації своїх професійних функцій [13].

Отож, на нашу думку фахова компетентність виражається в здатності аналізувати та правильно оцінювати ситуацію, що склалась і умінні знайти потрібне рішення, щоб досягнути найкращих результатів у професійній діяльності.

Серед компетентностей, запропонованих А. Хуторським [15], ми вибрали основні загальні, які повинні набути студенти в результаті вивчення інтегрованої дисципліни «Безпека життєдіяльності та охорона праці», а саме:

1. *Ціннісно-смілова компетентність* пов'язана з ціннісними орієнтирами студента, його здатністю бачити та розуміти навколишній світ, орієнтуватись у ньому, усвідомлювати свою роль і призначення, уміти вибрати цільові та значеннєві установки для своїх дій і вчинків, приймати рішення. Дана компетентність забезпечує механізм самовизначення студента в ситуаціях

навчальної й іншої діяльності. Від неї залежать індивідуальна освітня траєкторія студента та програма його життєдіяльності в цілому.

2. Інформаційна компетентність - здатність до пошуку, обробки та аналізу інформації з різних джерел (візуалізація та осмислення зібраної навчальної інформації, оскільки інформація є обов'язковим компонентом педагогічної діяльності як системи, тому чим більш точною й адекватною буде інформаційна основа діяльності студента, тим ефективнішою буде його професійна педагогічна діяльність).

3. Соціально-трудова компетентність передбачає володіння знаннями та досвідом у сфері трудової діяльності (виконання ролі працівника, вчителя, спеціаліста з охорони праці); здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях; здатність до адаптації та дії у новій ситуації; здатність особистості до практичної діяльності, що дає змогу оперативно розв'язувати нові проблеми й завдання (тобто не тільки володіти необхідними знаннями, а й уміти адекватно діяти у небезпечних ситуаціях, мобілізуючи здобуті знання, та беручи на себе відповідальність за власні рішення).

Студент опановує мінімально необхідні для життя та роботи у сучасному виробництві навички соціальної активності та функціональної грамотності. Також, соціально-трудова компетентність передбачає уміти до самостійної роботи та самостійного прийняття рішень, здатність нести відповідальність за їх реалізацію.

4. Здоров'язберігаюча компетентність - передбачає збереження власного фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я і здоров'я свого оточення; прихильність безпеці (розглядається як властивість людини уникати загроз, зберігаючи здатність захищати власні життєво важливі інтереси, а також суспільства й держави, при цьому обираючи найбільш доцільні способи реагування).

Формування компетентностей відбувається засобами змісту освіти, в результаті у студентів розвиваються здібності та з'являються можливості вирішувати в

повсякденному житті реальні проблеми - від побутових до виробничих і соціальних.

Для розкриття фахових компетентностей опрацьовуємо праці науковців.

М. Лук'янова [10] розглядає професійну (фахову) компетентність як систему знань, умінь та особистісних якостей, що адекватна структурі та змісту діяльності особистості.

У своїй монографії О. Тімець [14] стверджує, що фахова компетентність це інтегральна характеристика особистісного становлення та опанування професійною діяльністю, яка пов'язана зі здатністю майбутніх учителів свідомо засвоювати комплекс фахових знань, практичних умінь, логічних операцій і способів діяльності з конкретного предмета, виконувати самостійну і пошуково-дослідницьку роботу.

Формування професійної компетентності з питань безпеки включає наступні аспекти: формування умінь і навичок з видів діяльності, які здійснюються не тільки в безпечних умовах, але і в умовах ризику; спеціальну теоретичну підготовку до безпечної життєдіяльності (осмислення загальних проблем ризику, безпеки, небезпеки тощо); психологічну підготовку до безпечної життєдіяльності (формування сміливості, рішучості, готовності до діяльності в умовах прийняттого ризику тощо); розвиток якостей особистості, необхідних для безпечної життєдіяльності (далекоглядності, гуманності, оптимістичності тощо, як основи безпеки окремої людини і суспільства в цілому).

Таким чином, фахова компетентність з охорони праці є результатом опанування набором компетенцій, які ми визначили виходячи із мети та завдань дисципліни:

1. Здатність визначати та ефективно виконувати функції, обов'язки і повноваження з охорони праці та безпеки життєдіяльності на робочому місці, відповідно до посади та професійної діяльності;
2. Здатність застосовувати знання законодавства та державних стандартів України про охорону праці та безпеку життєдіяльності;

3. Здатність організовувати власну діяльність відповідно до вимог безпеки життєдіяльності й охорони праці (передбачає готовність студента застосовувати набуті можливості (знання, уміння, навички й особистісні якості) для безпечної реалізації себе у повсякденному житті та професійній діяльності);
4. Здатність здійснювати методичне забезпечення і проведення навчання, інструктажів та перевірки знань з питань охорони праці серед учнів;
5. Здатність оцінювати дотримання санітарно-гігієнічних вимог до навчальних закладів та підприємств, забезпечувати нормальні метеорологічні умови на виробництві;
6. Вміння оцінювати середовище перебування щодо особистої безпеки, безпеки колективу, суспільства, провести моніторинг небезпечних ситуацій і обґрунтувати головні підходи та засоби збереження життя, здоров'я та захисту працівників в умовах загрози та виникнення небезпечних і надзвичайних ситуацій;
7. Здатність дотримуватись вимог безпеки до виробничого обладнання, технологічних процесів та організовувати безпечне виконання робіт; (важливе усвідомлення головного принципу – безумовності пріоритетів безпеки під час вирішенні будь-яких професійних і особистісних завдань).
8. Здатність обґрунтувати та забезпечити виконання у повному обсязі заходів з колективної та особистої безпеки в межах своїх повноважень.
9. Здатність використовувати інформаційні і комунікаційні технології.
10. Здатність до технічного мислення.

Отож, компетентність студента залежить від:

- застосування набутих знань та отриманого досвіду в практичній професійній діяльності;
- рівня володіння інформаційно-комунікаційними технологіями;
- вміння аналізувати та приймати рішення;
- психологічній готовності до дій в небезпечних ситуаціях.

Таким чином, змістове наповнення фахової компетентності з охорони праці становлять фахові знання, практичні вміння й навички, професійні особистісні якості майбутнього вчителя.

1.4. Реалізація компетентнісного підходу у навчанні на заняттях з дисципліни «Основи охорони праці»

Пріоритетними підходами до змісту освіти є компетентнісний, особисто-зорієнтований та діяльнісний.

Діяльнісний підхід – розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань з різних навчальних дисциплін, успішну адаптацію людини в соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти.

Особистісно – зорієнтований підхід – основний акцент у навчальному процесі на взаємодію і плідний розвиток особистості педагога та студента на основі рівності в спілкуванні та партнерства в навчанні.

Компетентнісний підхід – формування у студентів під час навчального процесу інтегрованої здатності застосовувати набуті знання, уміння, досвід в конкретних навчальних і життєвих ситуаціях.

Компетентнісний підхід передбачає спрямованість освітнього процесу на формування в учнів ключових та предметних (галузевих) компетентностей.

Удосконалення освітнього процесу з позиції компетентнісного підходу полягає в тому, щоб навчити учнів застосовувати набуті знання й уміння в конкретних навчальних та життєвих ситуаціях.

Реалізація компетентнісного підходу в нашому випадку передбачає:

- забезпечення особистісної спрямованості процесу навчання дисципліни «Основи охорони праці»;
- реалізацію міжпредметного підходу під час вивчення предмету;
- запровадження у навчальний процес високоефективних технологій;
- пізнання предмету через творчу навчальну діяльність;

- розвиток здібностей дослідження та набуття власного досвіду;

Завдання викладача з дисципліни «Основи охорони праці» наступні: реалізувати на практиці компетентнісний підхід, сформувати в учнів, готовність використовувати отримані знання, вміння та навички в реальному житті для розв'язання практичних завдань та життєво важливих ситуацій. Реалізувати ці завдання можна, використовуючи на заняттях активні методи навчання, технології, які розвивають передусім пізнавальну, комунікативну і особистісну активність сьогоденних студентів.

У таблиці 2 наведені запропоновані нами компетентнісні технології та методи навчання у вивченні дисципліни «Основи охорони праці».

Таблиця №2

Технології	Методи навчання
Когнітивно- орієнтовані	Діалогічні, проблемні, семінари-дискусії, когнітивне інструктування, інструментально-логічний тренінг, тренінг рефлексії
Діяльнісно-орієнтовані	Метод проектів, моделювання технологічних процесів, дидактичні завдання, демонстраційний і фронтальний експеримент, практикум, дослідницька робота
Особистісно -орієнтовані	Інтерактивні ігри, тренінги розвитку, розвивальна психодіагностика

Випускники закладів вищої освіти повинні засвоїти основи охорони праці з метою формування необхідного в їхній подальшій професійній діяльності рівня знань та умінь з правових та організаційних питань з охорони

праці, основ фізіології, виробничої санітарії, гігієни праці, пожежо- та електробезпеки.

Умовами реалізації компетентнісного підходу з дисципліни «Основи охорона праці» є:

1. Використання інноваційних технологій в навчальному процесі.
2. Зміна конструкції уроку.
3. Використання ефективних форм організації навчальної діяльності: групових, індивідуальних, широке використання форм творчої організації праці, ситуації взаємного навчання, створення ситуації для застосування здобутих знань, обмін думками, інтерактивні форми.
4. Створення умов для самоосвітньої діяльності учнів.
5. Забезпечення інформаційної компетентності учнів: мультимедійне навчання, комп'ютерне моделювання.
6. Визначення критеріїв оцінювання компетентності учнів.

З практичної точки зору ключові компетентності з дисципліни формуються лише у процесі наявності досвіду практичної діяльності, тому викладання дисципліни повинно вибудовуватися таким чином, щоб студент опинявся в ситуаціях, тобто моделювання ситуацій. Отож, сучасна освіта повинна бути орієнтована на проектування навчально-практичних ситуацій, в яких діє студент.

РОЗДІЛ 2. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ОХОРОНИ ПРАЦІ» ТА РЕЗУЛЬТАТИ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

2.1 Зміст навчальної дисципліни «Основи охорони праці»

В результаті вивчення дисципліни «Основи охорони праці» студенти педагогічних спеціальностей повинні бути здатними до вирішення професійних завдань діяльності, пов'язаних з збереженням життя, здоров'я і працездатності під час роботи та мати такі основні загальнокультурні та професійні компетенції з охорони праці:

Нами проаналізовано тематичні плани дисципліни «Основи охорони праці» двох закладів вищої освіти, зокрема Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка та Бережанського агротехнічного інституту. В результаті опрацювання даних програм ми спостерігали відмінності та розбіжності в темах та послідовністю їх викладання, а також виконання лабораторних робіт.

Оскільки результатом вивчення студентами охорони праці є формування фахових компетентностей, то ми пропонуємо свій варіант робочої програми, тематика якої впорядкована відповідно до компетентностей і наведена в таблиці 3.

Також наводимо рекомендований перелік лабораторних та практичних робіт, метою яких є поглиблення знань за окремими темами лекційного матеріалу і питань, які вивчають самостійно, формування умінь та набуття досвіду оцінювати виробниче середовище на відповідність санітарно-гігієнічним вимогам, аналізу пожежної небезпеки об'єктів і вибору первинних засобів пожежогасіння.

Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи охорони праці.

Тема 1. Вступ. Загальні питання охорони праці. Зміст дисципліни «Основи охорони праці». Суб'єкти та об'єкти охорони праці. Основні терміни та визначення в галузі охорони праці.

Таблиця 3

Номер змістового модуля	Розділ дисципліни	Тема лекції	Форма контролю знань
Змістовий модуль 1	Теоретичні основи охорони праці.	Тема 1. Вступ. Завдання і зміст	Усне опитування
		Тема 2. Правові та організаційні	Усне опитування
		Тема 3. Державне управління охороною праці, державний нагляд і	Усне опитування
		Тема 4. Організація охорони праці	Усне опитування
		Тема 5. Навчання з питань охорони	Усне опитування
		Тема 6. Профілактика травматизму та професійних захворювань	Модульна контрольна робота
Змістовий модуль 2	Основні виробничі небезпеки та шкідливості.	Тема 7. Основи фізіології та гігієни	Усне опитування
		Тема 8. Основи виробничої безпеки	Усне опитування
		Тема 9. Основи пожежної профілактики на виробничих об'єктах	Модульна контрольна робота
			Екзамен

Тема 2. Правові та організаційні основи охорони праці Конституційні засади охорони праці в Україні. Законодавство України про охорону праці. Основні принципи державної політики України у галузі охорони праці. Відповідальність посадових осіб і працівників за порушення законодавства про охорону праці.

Тема 3. Державне управління охороною праці, державний нагляд і громадський контроль за охороною праці Система державного управління охороною праці в Україні. Органи державного нагляду за охороною праці, їх основні повноваження.

Тема 4. Організація охорони праці на підприємстві Структура, основні принципи і органи управління охороною праці в організації. Служба охорони

праці підприємства. Статус і підпорядкованість. Основні завдання, функції служби охорони праці. Права і обов'язки працівників служби охорони праці.

Тема 5. Навчання з питань охорони праці Принципи організації та види навчання з питань охорони праці. Вивчення основ охорони праці у навчальних закладах. Навчання і перевірка знань з питань охорони праці працівників під час прийняття на роботу і в процесі роботи. Інструктажі з питань охорони праці. Види інструктажів. Порядок проведення інструктажів для працівників. Інструктажі з питань охорони праці для вихованців, учнів, студентів.

Тема 6. Профілактика травматизму та професійних захворювань Виробничі травми, професійні захворювання, нещасні випадки виробничого характеру. Мета та завдання профілактики нещасних випадків професійних захворювань і отруєнь на виробництві. Основні причини виробничих травм та професійних захворювань. Основні заходи із запобігання травматизму та професійним захворюванням.

Змістовий модуль 2. Основні виробничі небезпеки та шкідливості.

Тема 7. Основи фізіології та гігієни праці Завдання і зміст гігієни праці та виробничої санітарії. Основи фізіології праці. Чинники, що визначають санітарно-гігієнічні умови праці. Загальні підходи до оцінки та забезпечення належних, безпечних і здорових умов праці за такими факторами виробничого середовища: мікроклімат і забруднення повітря робочої зони, освітлення, шум, ультра-та інфразвук, вібрації, випромінювання.

8. Електробезпека Дія електричного струму на організм людини. Електричні травми. Чинники, що впливають на наслідки ураження електричним струмом. Класифікація приміщень за ступенем небезпеки ураження електричним струмом. Ураження електричним струмом під час прямого і непрямого дотику до електроустановок. Заходи безпечної експлуатації електроустановок. Електрозахисні засоби. Надання першої допомоги у разі ураженні електричним струмом.

Тема 9. Основи пожежної безпеки виробничих об'єктів Організаційно-правові основи та структура забезпечення пожежної безпеки на виробництві.

Законодавчі та нормативно-правові акти з пожежної безпеки. Категорії приміщень за вибухопожежонебезпечністю. Основні заходи і засоби пожежної профілактики та протипожежного захисту. Вибір і використання первинних засобів пожежогасіння. Порядок використання систем евакуації. Дії персоналу під час виникнення пожежі.

Рекомендована тематика практичних занять Метою практичних занять є поглиблення знань за окремими темами лекційного матеріалу і питань, які вивчають самостійно, формування умінь та набуття досвіду оцінювати виробниче середовище на відповідність санітарно-гігієнічним вимогам, аналізу пожежної небезпеки об'єктів і вибору первинних засобів пожежогасіння. Рекомендується така тематика практичних занять.

1. Оцінка і способи забезпечення відповідності вимогам охорони праці параметрів повітря робочої зони.

2. Оцінка і способи забезпечення відповідності вимогам охорони праці параметрів освітлення (природного, штучного) виробничих і офісних приміщень.

3. Оцінка і способи забезпечення відповідності вимогам охорони праці параметрів шуму, ультра- інфра звуку на робочих місцях.

4. Оцінка і способи забезпечення відповідності вимогам охорони праці параметрів виробничих вібрацій.

5. Розрахунок систем вентиляції і кондиціонування повітря.

6. Аналіз пожежної небезпеки об'єктів Методи і засоби гасіння пожеж.

Тематика практичних занять визначається фаховою спрямованістю за відповідним напрямом підготовки бакалаврів, обирається та наводиться у робочій навчальній програмі дисципліни «Основи охорони праці». При цьому допускається розширення переліку і тем практичних занять якщо цього вимагають специфіка і особливості напряму підготовки.

Рекомендований перелік лабораторних робіт Метою лабораторних робіт є оволодіння студентами засобами і методами дослідження параметрів виробничого середовища та трудового процесу, оцінки небезпечних і

шкідливих чинників, впровадження заходів їх нормалізації та використання засобів захисту. Рекомендується така тематика лабораторних робіт.

1. Дослідження параметрів мікроклімату робочої зони та оцінка щодо відповідності їх нормативним значенням.
 2. Дослідження вмісту шкідливих речовин у повітрі робочої зони та вибір відповідних засобів індивідуального захисту органів дихання.
 3. Дослідження електробезпеки працівників під час роботи у трифазних електромережах з різними режимами роботи нейтрального проводу.
 4. Дослідження та оцінка показників природного освітлення.
 5. Дослідження та оцінка показників штучного освітлення.
 6. Дослідження та оцінка параметрів шуму. Оцінка ефективності звукоізолюючих екранів та засобів індивідуального захисту органів слуху.
 7. Дослідження параметрів і ефективності роботи систем вентиляції.
- Тематика лабораторних робіт, яка може розширюватись, визначається фаховою спрямованістю за відповідним напрямом підготовки бакалаврів та наводиться у робочій навчальній програмі дисципліни «Основи охорони праці».

2.2. Експериментальна перевірка ефективності реалізації компетентнісного підходу в процесі вивчення дисципліни «Основи охорони праці»

З метою об'єктивної перевірки ефективності реалізації компетентнісного підходу в процесі вивчення дисципліни «Основи охорони праці» було проведено педагогічний експеримент. У ньому брали участь студенти інженерно-педагогічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету ім.. В. Гнатюка.

З метою забезпечення об'єктивності експерименту були забезпечені відповідні умови:

- початковий рівень знань учнів був приблизно однаковий;
- перевірка знань проводилася за однаковими критеріями;

- зміст тестових завдань був однаковим;

У експерименті брали участь студенти двох груп, які були поділені на дві групи: контрольну (КГ) та експериментальну (ЕГ).

Проведення експерименту включало чотири етапи:

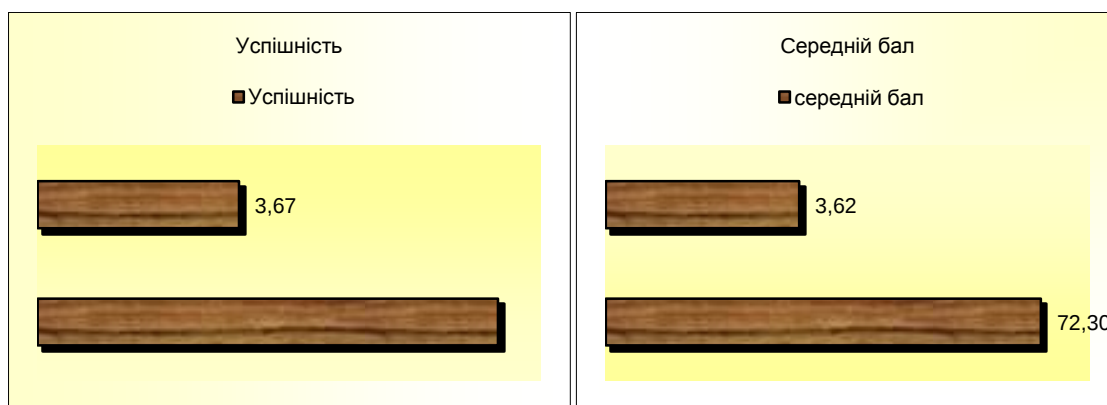
На першому етапі експерименту була проведена організаційна робота під час вступного заняття, де студенти контрольної та експериментальної групи були ознайомлені з вимогами та умовами експерименту. Студентам експериментальної групи викладання дисципліни «Основи охорони праці» відбувалася на основі компетентнісного підходу, а саме: мультимедійний супровід та презентації, індивідуальний підхід, умови для самоосвітньої діяльності, моделювання небезпечних ситуацій. Двом групам було запропоновано тестові завдання на вирішення яких студенти мали 20 хвилин. Отримані результати подані у таблиці 4.

Таблиця 4.

Констатувальний зріз знань на початковому етапі експериментального дослідження

Група	Кількість учнів	Оцінки в балах				Успішність %	Середній бал %
		2 (1-3)	3 (4-6)	4 (7-9)	5 (10-12)		
КГ	15	2	4	6	3	73,33	3,67
ЕГ	13	1	5	5	2	72,30	3,62

За табличними даними результати проілюструємо за допомогою графіків рис. 2.1.

1 – Контрольна група

2 – Експериментальна група

Рис. 2. 1. Графіки рівня знань на першому етапі дослідження

За результатами контрольного зрізу знань було визначено рівень знань студентів, який знаходиться приблизно на однаковому рівні в обох групах.

Другий етапі, який тривав три місяці, у контрольній та експериментальній групі заняття проводилися у відповідності з навчальним планом та програмою. Під час спостереження за навчальним процесом після першого місяця в експериментальній групі було замічено наступне: зросла якість підготовки домашнього завдання, підвищився рівень самопідготовки студентами тем, зменшився час на виконання завдань.

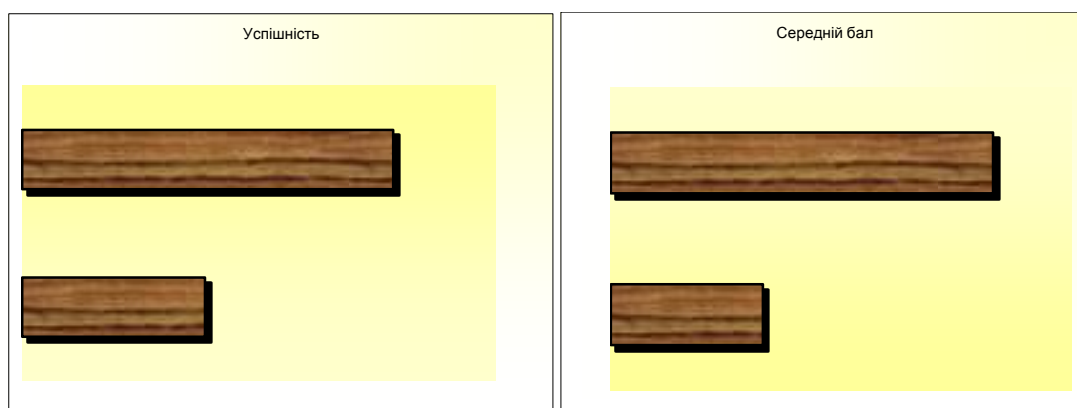
На третьому етапі групам знову були запропоновані тестові завдання, подібні до тих, які використовувалися на першому етапі. Під час проведення тестування було помітно, що студенти експериментальної групи швидше і впевненіше справилися із завданням на відміну від студентів контрольної групи. Результати тестового опитування наведені у таблиці 5.

Таблиця 5

Констатувальний зріз знань на завершальному етапі
експериментального дослідження

Група	Кількість учнів	Оцінки в балах				Успішність %	Середній бал %
		2 (1-3)	3 (4-6)	4 (7-9)	5 (10-12)		
КГ	15	2	3	7	3	74,67	3,73
ЕГ	13	0	2	6	5	84,62	4,23

За табличними даними результати проілюструємо за допомогою графіків рис. 2.2.

1 – Контрольна група

2 – Експериментальна група

Рисунок 2.2. Графіки рівня знань на завершальному етапі дослідження

Як видно з табличних даних (табл.4.5), а також графіків (рис. 2.2) рівень успішності в експериментальній групі зріс на 0,61 %, а у контрольній групі залишився майже на попередньому рівні, додавив тільки 0,06 %. Експериментальна група швидше і якісніше виконала поставлені перед нею завдання. Також в експериментальній групі зменшилась кількість незадовільних оцінок, а зросли відмінні. Після отримання результатів на всіх етапах дослідження систематизуємо і впорядковуємо таблицю 6.

Таблиця 6

Успішність у процесі дослідження

Показники ефективності	Успішність і середній бал учнів на етапах дослідження (%)			
	контрольна група		експериментальна група	
	початковий	завершальний	початковий	завершальний
Успішність	73,33	74,67	72,30	84,62
Середній бал	3,67	3,73	3,62	4,23

За результатами даних з таблиці дослідження будуюмо графіки, рисунок 2.3.

Рис.2.3. Графіки зміни успішності студентів після проведення експерименту

Реалізація компетентнісного підходу в експериментальній групі суттєво вплинула на результати навчання. Успішність зросла на 12,32% в групі ЕГ, на 1,34% (КГ), а середній бал на – 0,31% (ЕГ), 0,06% (КГ).

Експеримент довів, що реалізація компетентнісного підходу в процесі вивчення курсу «Основи охорони праці» в значній мірі підвищує рівень формування фахових компетентностей, полегшує процес самопідготовки студентів.

ВИСНОВКИ

Компетентнісний підхід є основним у підготовці майбутніх педагогів, тому що приділяється велика увага на здатність використовувати набуті знання і формування професійної компетентності.

1. Сприючись на результати аналізу наукових джерел та положення освітніх нормативно-законодавчих актів, нами визначено сутність компетентнісного підходу та понять «компетенція» та «компетентність».

Компетентнісний підхід скеровує освіту на формування цілого набору компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень тощо), якими мають оволодіти майбутні фахівці.

Компетентність – це уміння використовувати набуті знання і досвід в процесі реалізації своїх професійних функцій.

Компетенція – це сукупність знань, умінь і навичок, набутих у процесі навчання і необхідних для якісного виконання функцій, що характерні для певного виду професійної діяльності.

Поняття компетенції та компетентності значно ширші за поняття знання, уміння, навички, бо об'єднують спрямованість особистості, її здатність долати стереотипи, передбачати проблеми, своєчасно, відповідно до ситуації, проявляти гнучкість мислення, толерантність у ставленні до колег і партнерів по бізнесу, а також характер – творчий, самостійний, цілеспрямований, вольовий, стресостійкий, сформований на засадах гуманізму, полі культурності, правових норм і правил поведінки в суспільстві.

2. Метою освітніх програм є розвиток компетентностей, які формуються в різних навчальних дисциплінах і оцінюються на різних етапах. За загальноприйнятою класифікацією компетентності поділяють на дві групи: загальні компетентності (універсальні) та фахові (предметно-спеціальні) компетентності, які визначають профіль освітньої програми та кваліфікацію студента - випускника.

Отож, на нашу думку фахова компетентність виражається в здатності аналізувати та правильно оцінювати ситуацію, що склалась і умінні знайти потрібне рішення, щоб досягнути найкращих результатів у професійній діяльності.

Таким чином, фахова компетентність з охорони праці є результатом опанування набором компетенцій, які ми визначили виходячи із мети та завдань дисципліни:

1. Здатність визначати та ефективно виконувати функції, обов'язки і повноваження з охорони праці та безпеки життєдіяльності на робочому місці, відповідно до посади та професійної діяльності;
2. Здатність застосовувати знання законодавства та державних стандартів України про охорону праці та безпеку життєдіяльності;
3. Здатність організовувати власну діяльність відповідно до вимог безпеки життєдіяльності й охорони праці (передбачає готовність студента застосовувати набуті можливості (знання, уміння, навички й особистісні якості) для безпечної реалізації себе у повсякденному житті та професійній діяльності);
4. Здатність здійснювати методичне забезпечення і проведення навчання, інструктажів та перевірки знань з питань охорони праці серед учнів;
5. Здатність оцінювати дотримання санітарно-гігієнічних вимог до навчальних закладів та підприємств, забезпечувати нормальні метеорологічні умови на виробництві;
6. Вміння оцінювати середовище перебування щодо особистої безпеки, безпеки колективу, суспільства, провести моніторинг небезпечних ситуацій і обґрунтувати головні підходи та засоби збереження життя, здоров'я та захисту працівників в умовах загрози та виникнення небезпечних і надзвичайних ситуацій;
8. Здатність обґрунтувати та забезпечити виконання у повному обсязі заходів з колективної та особистої безпеки в межах своїх повноважень.
9. Здатність використовувати інформаційні і комунікаційні технології.
10. Здатність до технічного мислення.

3. З метою об'єктивної перевірки ефективності реалізації компетентнісного підходу в процесі вивчення дисципліни «Основи охорони праці» було проведено педагогічний експеримент.

Реалізація компетентнісного підходу в експериментальній групі суттєво вплинула на результати навчання. Успішність зросла на 12,32% в групі ЕГ, на 1,34% (КГ), а середній бал на – 0,31% (ЕГ), 0,06% (КГ).

Експеримент довів, що реалізація компетентнісного підходу в процесі вивчення дисципліни к «Основи охорони праці» в значній мірі підвищує рівень формування фахових компетентностей, полегшує процес самопідготовки студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. Основні характеристики європейської вищої освіти та можливості їх реалізації в системі освіти України / В. П. Андрущенко // Вища освіта України : Теоретичний та науково-методичний часопис. - 2010. - № 4. - С. 5-16.
2. Бабин І. І. Стратегія й сучасні тенденції розвитку вищої освіти в контексті європейського простору вищої освіти / І. І. Бабин // Педагогіка і психологія. - 2009. - № 2. - С. 61-71.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови: словник довідник/ Уклад.і голов.ред. В.Т. Бусел – Київ – Ірпінь: Перун – 2001 р.
4. Голубенко О. Національна рамка кваліфікацій у контексті європейських перетворень освітнього простору / О. Голубенко, Т. Морозова // Вища шк - 2009. - № 3. - С. 44-56.
5. Закон України «Про вищу освіту», № 1060-XII від 23.05.1991 // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1991. – № 34. – Ст. 451.
6. Закон України «Про освіту», № 1556-VII від 01.07.2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>
7. Закон України «Про охорону праці», № 229-IV від 21.11.2002 // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2003. – № 2. – Ст. 10.
8. Зязюн І. А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи / І.А. Зязюн // Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи:[монографія]. – К.; Глухів : РВВ ГДПУ, 2005. – С. 10–18.
9. Спірін О. М. ; [наук. ред. акад. М. І. Жалдака]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 300 с.
10. Лукьянова М.И. Психолого-педагогическая компетентность учителя : диагностика и развитие : монография / М.И. Лукьянова. – Ульяновск : УИПКПРО, 2002. – 184 с.

11. Луговий В. І. Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні / В. І. Луговий // Педагогіка і психологія: Науково-теоретичний та інформаційний журнал. - 2009. - № 2. - С. 13-25.
12. Нагач М.В. Підготовка майбутніх учителів у школах професійного розвитку в США: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / М.В.Нагач; Університет менеджменту освіти Академії педагогічних наук України. – К., 2008. – 21 с.
13. Овечкин В.П. Компетентность и мобильность специалиста / В.П. Овечкин // Профессиональное образование. – 2005. – № 8. – С. 19.
14. Тімець О.В. Формування фахової компетентності майбутнього вчителя географії у процесі професійної підготовки : [монографія] / О.В. Тімець – Умань : Видавець „Сочінський, 2010. – 339 с.
15. Хуторской А.К. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А.К. Хуторской // Народное образование. - 2003. - №2
16. Холодная М.А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования. – СПб.: Питер, 2002. – 272 с. (Серия “Мастера психологии”).
17. Химинець В.В. Інноваційна освітня діяльність / В.В.Химинець. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 360 с

АНОТАЦІЯ

Одним із шляхів оновлення змісту освіти є впровадження компетентнісного підходу до організації навчального процесу у педагогічних закладах вищої освіти. Компетентнісно спрямована освіта стає домінантною сучасних модернізаційних процесів з огляду на внесення фрагментів соціальних практик у професійну освіту і залучення педагогів, громадськості до визначення й обґрунтування ключових життєвих компетентностей.

Компетентнісний підхід є основним у підготовці майбутніх педагогів, тому що приділяється велика увага на здатність використовувати набуті знання і формування професійної компетентності.

Мета дослідження: обґрунтування та шляхи реалізації компетентнісного підходу в процесі вивчення дисципліни «Основи охорони праці».

Дослідження спрямоване на вирішення таких завдань:

1. Розкрити сутність проблеми компетентнісного підходу в процесі вивчення студентами дисципліни «Основи охорони праці».
2. Визначити та охарактеризувати фахові компетентності.
3. Експериментально перевірити ефективність реалізації компетентнісного підходу в процесі вивчення дисципліни «Основи охорони праці»

Для досягнення поставленої мети і розв'язання завдань дослідження використано комплекс взаємопов'язаних методів:

- **теоретичних:** аналіз педагогічної, навчально-методичної літератури з проблеми дослідження, нормативної документації, порівняння ефективності навчання студентів контрольної (КГ) та експериментальної груп (ЕГ);

- **емпіричних:** цілеспрямоване спостереження за педагогічним процесом, опитування, бесіди, тестування;

- **педагогічний експеримент**, якісний і кількісний аналіз його результатів.

Метою освітніх програм є розвиток компетентностей, які формуються в різних навчальних дисциплінах і оцінюються на різних етапах. За загальноприйнятою класифікацією компетентності поділяють на дві групи: загальні компетентності (універсальні) та фахові (предметно-спеціальні) компетентності, які визначають профіль освітньої програми та кваліфікацію студента - випускника.

Під час проведення дослідження було виявлено, що в експериментальній групі суттєво підвищилися результати навчання. Успішність зросла на 12,32% в групі ЕГ, на 1,34% (КГ), а середній бал на – 0,31% (ЕГ), 0,06% (КГ).

Експеримент довів, що реалізація компетентнісного підходу в процесі вивчення дисципліни к «Основи охорони праці» в значній мірі підвищує рівень формування фахових компетентностей, полегшує процес самопідготовки студентів.